

◆ Адзін добры вопыт мудрэй за сем разумных павучанняў.

◆ Языкам бервяна не ачэшаш, сена не накосіш.

1. Што такое прыказкі? Якія жыццёвыя парады яны даюць?
2. Адшукайце прыказкі пра вернасць і сяброўства. Якія вывады можна зрабіць, прачытаўшы гэтыя выслоўі?
3. Выканайце тэставае заданне да тэмы «Прыказкі».
4. Паглядзіце мультыплікацыйны фільм «Прыказкі». Паразжайце, якую ж «праўду святую» нясе прыказка.

ПРЫКМЕТЫ І ПАВЕР'І

Літаратурная размінка

1. Сярод прапанаваных жанраў фальклору вызначце народныя прыкметы. Патлумачце, чаму вы так думаете.

а) Не той друг, што мёдам мажа, а той, хто праўду кажа.

б) Жаўрук прылятае на праталіну, шпак — на прагаліну, жораў — з цяплом, ластаўка — з лістом.

в) Цяпло прыйдзе — апранецца, холад настане — распранецца.

г) Было жоўтым, вырасла зялёным, сонца пацалавала, зноў жоўтым стала.

д) Грымоты ў верасні — на цёплую восень.

2. Якія яшчэ народныя прыкметы чулі ад сваіх родных ці з радыё- і тэлеперадач?

Пра прыкметы і павер'і

Жыццё і дабрабыт нашых продкаў залежалі ад штодзённай цяжкай працы на зямлі, ведання законаў прыроды, умення ладзіць свой быт. Яны былі назіральныя і мудрыя, хоць часам у нечым крыху наіўныя. Пільна ўглядаючыся ў навакольную прыроду, людзі бачылі пэўную

связь паміж некаторымі прыроднымі з’явамі і вынікам сваёй працы — добрым ураджаем: «Няма ў сакавіку вады — няма ў красавіку травы».

Аналізуючы свае назіранні, людзі заўважалі пэўныя заканамернасці. На іх падставе рабілі вывады, як разумна весці гаспадарку: «Хто ў ліпені на полі пацее, таго ўзімку печка грэе». Гэтыя падказкі — народныя прыкметы — паступова распаўсюджваліся ў народным асяроддзі і становіліся штодзённымі дарадцамі селяніну. Яны прадказвалі надвор’е («Ластаўкі лятаюць нізка — хутка будзе дождж») і дапамагалі размеркаваць сілы, каб своєчасова распачаць працу (сеяць, выганяць на пашу жывёлу, збіраць ураджай), засцерагалі ад небачлівых паводзін («Калі год сухі, купляй пчолку, калі мокры — кароўку»).

Прыкмета — трапнае народнае выслоўе, у якім прадказваецца пэўны вынік, пацверджаны народным вопытам.

Народныя прыкметы па форме і змесце набліжаюцца да прыказак і загадак. Яны апавядаюць пра сусвет, прыродныя з’явы і іх наступствы, сялянскі побыт і клопаты хлебараба: «Жураўлі ляцяць высока — зіма яшчэ далёка», «Май дажджлівы — год урадлівы». Сціслыя, дакладныя, выразныя прыкметы лёгка запаміналіся і беражліва перадаваліся з пакалення ў пакаленне, захоўваючыся ў памяці людзей.

Ад прыкмет трэба адрозніваць павер’і.

Павер’е — вусны народны аповед, заснаваны не на жыццёвым вопыце, а на фантазіі, выдумцы, часам містыцы.

Узнікалі падобныя народныя выслоўі з-за няўмення чалавека растлумачыць многія прыродныя з’явы, якія ў такім выпадку выклікалі ў яго страх, абуджалі фантазію і нараджалі неверагодныя здагадкі. Людзі шчыра верылі: калі па вёсцы лятае зязюля — гэта да пажару. Добра, калі бусел саўе ў каго-небудзь на хаце гняздо — гэты чалавек будзе шчаслівы і багаты, але калі бусел, наадварот, разбурае сваё гняздо, то гаспадарам той хаты ён нібы прадказвае бяду. Вельмі дрэннай прыкметай лічылася разбіць люстэрка.

Прыкметы і павер’і, якія дайшлі да нас, — толькі невялікая частка духоўнага народнага скарбу. Многае знікла без следу, і толькі дзякуючы руплівым збіральнікам гэтыя зярняткі народнай мудрасці захаваліся да нашых дзён. Яны сведчаць пра незвычайную ўражлівасць нашых продкаў, іх фантазію, жаданне спасцігнуць незразумелае, таямнічае.

Народныя прыкметы

◆ Вароны садзяцца на вяршыні дрэў — да марозу, на ніжнія галінкі — да ветру.

◆ Сінічка з раніцы пішчыць — чакай ноччу мароз.

◆ Студзень пагодны — год будзе плодны.

◆ Студзень імглісты — мокры год, а марозны — позняя вясна і халоднае лета.

◆ Сакавік з вадой — красавік з травой.

◆ Цёплы красавік і халодны май — гэта значыць, што будзе добры ўраджай.

◆ Май халодны — не будзеш галодны.

◆ Май мокры і халодны — год хлебародны.

- ◆ Грымоты ў маі спрыяюць ураджаю.
- ◆ Мокры май — жыта як гай.
- ◆ З бярозы многа соку — да мокрага лета.
- ◆ Сена моцна пахне — ноччу дождж ахне.
- ◆ Ноччу без расы — дзень з дажджом.
- ◆ Калі ластаўкі будуць гнёзды на сонечным баку дома — да халоднага лета.
- ◆ Вясёлка пасля дажджу — на добрае надвор'е.
- ◆ Трайная вясёлка ў час дажджу — увесь тыдзень дождж будзе.
- ◆ Сонца заходзіць у хмарку — на дождж.
- ◆ Моцна парыць — на дождж.
- ◆ Зоркі высыпалі ў ноч на Купалу — многа грыбоў будзе.
- ◆ Сухі і цёплы верасень — на познюю зіму. Грымоты ў верасні — на цёплую восень.
- ◆ Калі птушкі затрымліваюцца ў родных краях даўжэй звычайнага, то сцюжа прыйдзе не хутка.

Павер'і

- ◆ На Масленіцу трэба катацца з горак, ездзіць у доўгую дарогу на конях, каб лён быў доўгі.
- ◆ Калі вясною лось зойдзе на азіміну пасвіцца, то там улетку трэба чакаць добрага ўраджаю жыта.
- ◆ Каб на агурках не было пустацвету, садзі іх увечары.
- ◆ Асвячоная вярба валодае гаючымі ўласцівасцямі, ахоўвае ад нячыстай сілы, таму галінкамі вярбы дакрамаліся да дарослых, жадаючы ім здароўя, а дзяцей імі нават сцябалі, каб раслі здаровыя і не хварэлі.
- ◆ Нельга дарыць нож, іголку і шпільку — будзе сварка.

- ◆ Дзверы рыпцяць — да непрыемнасцей у доме.
- ◆ Калі штосьці падае з рук (лыжка, відэлец, нож), а таксама іскрынка з печы — да гасця.
- ◆ Нельга вітацца і цалавацца цераз парог — будзе сварка.
- ◆ Сварку прадказвае і рассыпаная соль.
- ◆ Нельга месці ў адной хаце рознымі венікамі, інакш разыдзецца ўсё багацце.
- ◆ Выпадкова апрагнуць што-небудзь навыварат — быць бітым.
- ◆ Кошка мыецца ці заграбае лапамі — чакаць гасцей, бегае па хаце — да сваркі.

1. Калі і як узніклі народныя прыкметы?
2. Чым адрозніваюцца прыкметы ад павер'яў?
3. Запомніце некалькі народных прыкмет, якія вас уразілі.
4. Уявіце сабе, што вам прапанавалі стаць вядучым перадачы «Тэлебарометр». Падрыхтуйце выступленне для рубрыкі «Народныя прыкметы», выкарыстоўваючы інфармацыю з тэксту вучэбнага дапаможніка (с. 66—69).

ПЫТАННІ І ЗАДАННІ ДА РАЗДЗЕЛА _____

1. Якія творы называюцца фальклорнымі? Калі і як яны ўзніклі?
2. Чым вылучаюцца народныя казкі сярод іншых фальклорных жанраў?
3. Чым адметныя легенды? Пра што ў іх звычайна апавядаецца?
4. Якую ролю выконвалі загадкі ў старажытным грамадстве? Як змяніліся іх функцыі ў наш час?
5. Паразважайце, чым каштоўныя для нас прыказкі.